

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ НА
КУЛТУРАТА, ПРИРОДНИТЕ РЕТКОСТИ, МУЗЕЈ И
ГАЛЕРИЈА - БИТОЛА

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

10-11

БИТОЛА, 1990-1991

СОДРЖИНА

АНИЦА ЃОРГИЕВСКА: Римски коскени игли од	5
АНИЦА ЃОРГИЕВСКА: Ексагии од Хераклеја Линкестидска	12
М. ТАДИЌ, Т. ЈАНАКИЕВСКИ: Антички сончев часовник од Хераклеја Линкестидска (Битола)	19
РОБЕРТ МИХАЈЛОВСКИ: Два манастирски печати од ризницата на Слеченскиот манастир (од 18 век)	25
ЗДРАВКА МАРЕТИЌ: Анализа на архитектонското и руристичкото наследство на с. Буково	36
В. МОМЕВА: Етнолошко-архитектонска анализа на фолклорен објект на ул. Стерјо Ѓоргиев бр. 40 во Битола	43
ВИКТОРИЈА МОМЕВА - АЛТИПАРМАКОВА: Мариовската приземна кука	52
НИКОЛА МИНОВСКИ: Турскиот терор и репресалии во село Буф за време на Илинденското востание	66
КОЧО СИДОВСКИ: Положбата во Битола и Битолско за време и по Илинденското востание (1903 - 1905)	73
РАДМИЛА МОМИДИЌ - ПЕТКОВА: Стојан Везенков - еден заборавен македонски градител од XIX век	84
ЛИДИЈА ДОСТОВСКА: Турски лулиња од амамот Дебој во Битола	98
<u>НИКОЛА В. ДИМИТРОВ, ВИКТОР Ј. КАЛАУЗИ: Уште нешто за трагите од фосилниот гласијален релјеф на Пелистер</u>	108
ПЕТРЕ ЧАГОРОСКИ: Последниот прилепски гајдација - занаетчија	119
ЈОВАН АНАНИЕВ: Едно мермерно торзо од музејот во Струмица	128
КИРО ЈОВАНОВСКИ: За Чарши - Цамија - Прилеп	133
ЛИЛЈАНА ХРИСТОВА: Уметничката фотографија на Христо Бојаниев	150
ЗДРАВКА МАРЕТИЌ: Етнолошки истражувања на културното наследство на с. Суводол - Битолско, загрошено со РЕК - Битола	152
БЛАГИЦА СТОЈКОВ: Извештај од рекогносцирањето на с. Суводол загрошен со работите на РЕК - Битола, извршени во 1990 год.	157
ЛИЛЈАНА ХРИСТОВА: Млади ликовни уметници во уметничката галерија во Битола во 1991 г. Ванчо Јаков, Новица Трајковски, Виолета Чаповска и Валентина Поцевска	160
СОДРЖИНА на досегашните броеви од 1 - 9	164

НИКОЛА В. ДИМИТРОВ
ВИКТОР Л. КАЛАУЗИ

УШТЕ НЕШТО ЗА ТРАГИТЕ ОД ФОСИЛНИОТ, ГЛАЦИЈАЛЕН РЕЛЈЕФ НА ПЕЛИСТЕР

Целта на овој прилог се таканаречените бари идруги места каде се утврдени бедеми од моренски материјал на Пелистер. Но, пред да миниме на нивното поцелосно претставување уште еднаш ќе се потсетиме на трагите од фосилниот, глацијален релјеф што го има на Пелистер.

Траги од плеистоцената глацијација на планинскиот масив Пелистер и терените околу него многу ретко се изразити, иако на неговиот висок грeben има поголем број изворишни челенки од кои некои ја поминуваат височината од 2.000 метри. На високиот планински грeben најизразити трааги од Вирмската ледена периода и најезините стадиуми (билски, гшнитски и даунски) се сочувани во вид на циркови, валови, морени и друго. Најзабележителни се четири фосилни циркови кои се експонирани кон северо-исток.

Два од четирите циркови ги претставуваат таканаречените Горски очи - Големо и Мало Езеро кои се преградени со морени. Другите две помали амфитеатрални вдлабнатини ограбени со отсеци се собирни резервоари на снег во зимските месеци а една од нив во пролет-лето е исполнета и со вода. Првата вдлабнатина се наоѓа северно од Малото Езеро а втората јужно од Големото Езеро, под врвот Голема Грива (2.193 м.н.в.) и истата во поголем дел од годината е исполнета со вода.

Карактеристично за плеистоценската глацијација на Пелистер е тоа дека плеистоценските ледници на североисточната страна беа недоволно развиени, со мала дебелина, моќност и должина. Сепак, како најзафатена со плеистоцената глацијација била долината на Црвена Река каде покрај морените на височина од над 2.200 м. се забележува и челна морена на надморска височина од 1.400 метри. Глацијалниот валов, односно ледник кој егзистирал во оваа речна долина на неколку места може да се забележи а додека поголемиот дел од него е распарчен од флувијалната ерозија на реката. Зачуваниот дел на некои места има длабочина од 4 до 6 метри и

ширина од максимум 10 метри. Се претпоставува дека ледникот а со тоа и валовот се протегал во должина од над 2,5 км, и тоа во постариот глацијален стадиум. Според различните надморски височини на кои се наоѓаат морените во оваа валовска долина произлегува дека овој ледник имал два глацијални стадиуми: постар, кога е наталожена морената од 1.400 м.н.в. и бил долински и помлад кога бил циркни ледник. Негови глацијални-моренски и флувио-глацијални наноси, па и поголеми моренски блокови се среќаваат дури и во самото село Ниждополе (1.064 м.н.в.).

Флувиоглацијални наноси забележани се по долините на реките: Сапунчица, Шемница, Брајчинска, Кранска и други реки но, со незначителна моќност.

Втор ледник бил формиран кај Големо Езеро (2.218 м.н.в.) кој се протегал само до работ на платото на зарамнетиот врв на Дебел Рид кој лежи помеѓу Црвена Река и реката Сапунчица, односно ледникот се спуштал по падината од под врвот Ветерница (2.420 м.) па се до работ на платото од околу 2.100 м.н.в. Во времето на постарата ледничка состојба неговата маса од лед и фирн се ширела по ова плато со приближна површина од 6 км² покриена со големи наслаги од лед. фирн помешани со морени. На работ од платото таа маса се истанчувала и се топела не допирајќи до долината. Еден дел од овој платонски ледник се спуштал источно и од врвот Мразалник (2.235 м.) како висечки туркајќи со себе мраз, фирн и поголем моренски материјал, наталожувајќи го истиот во поголем дел источно и североисточно ода самиот врв до 1.820 м.н.в. Оваа ледена маса под влијание на глацијалната ерзозија формирала вдлабнатина и мал бедем од морени кој со флувијална ерозија е разнесен и со тоа не се дозволило на ова место да се формира амфитеатрален цирк.

Додека постариот ледник кај Големо Езеро имал платонски карактер, истиот ледник во помладите стадиуми се повлекол во самото лежиште и со лачен страничен моренски бедем висок 5 до 6 метри го заградил циркот и го образувал басенот на денешното Големо Езеро, со длабочина од 14,5 метри.

Најдобро се сочувани цирковите на Големото и Малото Езеро. Истите имаат амфитеатрален облик со стрмно засечени рабови од западната страна а кон долината се отворени, но со затрупана дијафрагма оградени со моенски материјал. Се уште можата да се забележата уште два цирка, и тоа еден северно од Мало Езеро и втор во месноста Орлови Бари или Вирои. Додека другите циркови веќе се наполно уништени со ерозија, но можат да се реконструираат и на северните падини на Пелистер судејќи по мошне големи маси моренски наслаги, потоа на источната страна на месноста Козји Камен (2.180 м.), северната страна на месноста Болници или Виори (2.200 м.) источно од месноста Мразалник (2.235 м.) и други места. Меѓутоа, и покрај големото количество моренски материјал, сепак конфигурацијата на теренот на овие месности и флувио- глацијалната ерозија не дозволила формирање на циркови. Како пример на изнесеното е споменатата месност Мразалник, каде што има зарамнина опкружена со поголеми моренски блокови а од северозападната страна кон зарамнината се спуштаат големи „камени реки“. Кај оваа месност добро се забележува почетен облик на формирање на

моренски бедем кој поради краткиот период и моќност на платонскиот ледник од Големо Езеро, стрмниот наклон и флувијалната ерозија не се формирал класичен амфитеатрален цирк, туку само една помала вдлабнатина која делмично е сочувана. Речиси идентичен е и примерот на моренски блокови и зарамнина кај месноста Болници или Вирои.

Сите појави на моренски материјал претставуваат остатоци од глацијалната периода. Денес сочуваните морени се блокови на гранити, габро, кварцни шкрилци натрупани едни врз други без никаква ориентација и без цементна маса помеѓу блоковите. Големината на блоковите се движи од еден до неколку десетина кубни метри. Добро се зачувани големи моренски блокови кај месноста Дебел Рид (пример: еден од неколкуте големи блокови е со следните димензии: должина 12 метри, ширина 7 м и височина 3 метри), потоа кај месноста Мразалник, Болници, југозападно од Ниждополе, во самото село Ниждополе, како и на други места.

По својата конфигурација високите делови на Пелистер се карактеризираат со големи стрмни падини на кои собирните површини од снег се помали, поради што нив во плеистоценот и покрај тогашната снежна граница која била пониска од 1.800 м.н.в. сепак, не се создале конфигурациски поволни услови за интензивна глацијација. Па поради тоа на западните и северните ограноци на Пелистерскиот гребен не се среќаваат никакви облежја на фосилни циркови, и покрај тоа што изворишните челенки на Брајчинска Река и Шемница ја поминуваат височината од 2.000 метри, што значи биле над плеистоценската снежна граница со што се здобија со предиспозиција за нивно претворање во циркови. Понекаде тие се назираат во кршок од блокови, лачно распоредени отсеци со слаби изградени вдлабнатини за кои би можело да се претпостави дека тука биле пеистоценски снежнички легла но, без глацијални ерозивни процеси.

Според пространството и димензиите на акумулационите облици не би можело да се тврди дека Пелистер во плеистоценот бил зафатен со интензивна глацијација. Моренскиот материјал го има најмногу во месностите Дебел Рид, Мразалник, Болници, Козји Камен, потоа по долината на Црвена Река, месноста Црвени Стени, Орлови Бари и на други места. Флувиоглацијалните плавини најмногу се наоѓаат јужно и југозападно од село Ниждополе, помеѓу селата Ниждополе и Дихово, јужно од село Цапари, јужно од село Маловишта и на други места. Флувиоглацијални тераси има помеѓу селата Ниждополе и Дихово, и источно од село Дихово. Циркови и разбиени циркови има на Големо Езеро, Мало Езеро, северно од Мало Езеро, Орлови Бари (или Вирои), Болници (или Вирои), источно или непосредно до месноста Мразалник, и источно или непосредно до месноста Козји Камен. Делумен валов се забележува по течението на Црвена Река.

Резимирано морените, флувио-глацијалните плавини, терасите и другите глацијални облици не се многубројни, имаат мали димензии и главно се разнесени. За некои не може со сигурност да се утврди потеклото затоа што немаат особини кои се карактеристични за глацијални творби.

Најизразити творби од глацијалната периода кои на едно се и најдобро проучени, се глацијалните езера на Пелистер. Глацијација Тие се

формирани во вдлабнатини кои ледената маса со својата ерозивна моќ ги издлабила и при тоа создала циркови. Како постојани езера на Пелистер се двете - Големо и Мало Езеро, едно периодично езеро, односно бара и Орлови Бари или Вирои и уште неколку периодични бари и локви.

ГОЛЕМО ЕЗЕРО - Големото Езеро лежи на надморска височина од 2.218 метри. Тоа е со неправилен облик во вид на проширено човечко стапало. Заградено е со големи бедемски морени со значителна височина и дебелина. Кон југоисток басенот се шири, додека на северната страна е стеснет од гнајсните карпи кои стрмно се спуштаат во Езерото, и конечно на јужната страна пак се проширува и се протега во правец север-југ. Најголема должина на езерото изнесува 223 метри а најголема широчина 162 метри. На неговата северна страна се издига висок и стрмен врв познат под името Ветерница (2.420 м.) издигајќи се вертикално над езерото во висина од над 200 метри, прекриени со распаднатаи гнајсни карпи кои кон североисток го опкружуваат езерото. На западната страна се наоѓа доста стрма морена. Басенот на Големо Езеро е ексцентричен, затоа што најголемата длабочина не се наоѓа на средината на езерото туку, се наоѓа за околу 60 метри оддалечена од брегот и изнесува 14,5 метри.

Во Големо Езеро не се вливаат никакви притоки. Неговиот басен се храни со вода од стопениот снег, кој преку зимата се натрупува над басенот и од неколку до десетина метри снежни намети. Овде снег паѓа од крајот на ноември (некои години и порано) до месец март а неретко и до април. Во зимскиот период езерото замрзнува формирајќи дебела мразна покривка која се задржува до месец мај, а потоа мразот почнува да се топи. Според тоа, Големо Езеро има висок водостој кон крајот на пролетта, додека во текот на летото езерската вода испарува и тогаш нивото на водата опаѓа за околу 1 метар, во сушни години и повеќе.

Според Б.Ж.Милојевиќ на дното на езерото би требало да има извори. Оваа претпоставка, која се базира на мерењето на температурата на дното на езерото која изнесува $7,2^{\circ}\text{C}$, а температурата на водата која извира на југоисточната страна под морената каде се наоѓа чешмата изнесува само $6,8^{\circ}\text{C}$. Според него разликата од $0,4^{\circ}\text{C}$ настанала поради разладувањето на водата при поминувањето низ подземните канали. Оваа претпоставка до денес не е утврдена. Под езерото, односно на југоисточната страна од езерскиот басен извира вода на повеќе места, формирајќи го таканаречениот Лак Поток или Езерска Река која е долга 4,5 км и се влива во река Сапунчица.

Провидноста на езерската вода е мерена со помош на бела плоча при тивко и ведро време. На најголемата длабочина провидноста е 12 метри. Низ провидната вода се гледа езерското дно кое е покриено со поголеми и помали парчиња од карпи, какви што се гледаат и околу езерото. Карпите се покриени со слој тиња. Бојата на водата се движи од синкаста до синозеленикава и тоа како резултат на милот, бојата на карпите на дното-гранити и гранитодиорити, потоа органските материи растворени во неа, околината на атеренот, облачноста и слично. Во водата на Големо Езеро нема хумусни

материи ниту суспендирани честички кои можеле да бидат донесени од страна затоа што нема притоки.

Температурата на површинската вода во месец август изнесува 15,5°C а на најголема длабочина 7,2°C. Во езерската вода се забележуваат ситни алги и ларви, додека водена вегетација од повисок вид нема.

МАЛО ЕЗЕРО - Малото Езеро се наоѓа на 2.180 м.н.в., северозападно од Големо Езеро или јужно од врвот Пелистер (2.601 м). На прв поглед езерото има приближно тркалезен облик но, набљудувано од високиот Партизански врв (2.349 м.) кој стрмно се издига на езерото, тоа на југозападната страна е малку изжлебано, па според тоа има бубрежен облик. Најголема должина изнесува 79 метри а широчина 68 метри. Најголема длабочина на Малото Езеро изнесува 2,9 метри. Оваа длабочина се наоѓа на средината на езерото, па басенот има концентричен облик. Инаку, езерото е заградено со бедем од морени со дебелина и височина од неколку метри.

Во зима езерото е замрзнато и покриено со дебел слој мраз кој започнува да се топи во месец мај. Како и Големото така и Малото Езеро нема ни притока ни отока. Но, самото езеро и просторот северно од него каде се наоѓа извор-чешма и јужно каде се наоѓаат повеќе извори, всушност сите заедно се изворишна челенка на Црвена Река која непосредно во село Ниждопле се влива во река Сапунчица. (Црвена Река има должина од околу 7 км).

Мало Езеро добива вода од топењето на снегот, кој овде паѓа од ноември до април месец во височина од повеќе метри. Во летниот период езерската вода испарува и тогаш нивото на водата опаѓа за околу 50 сантиметри. Езерското дно е покриено со камења кои се обложени со слој од тиња. Бојата на водата е зеленикаста на која влијаат органските материи растворени во неа и слојот од тиња. Малото Езеро исто како и Големото лежи над горната шумска граница, во височина на снежната граница. површинската температура на водата во август изнесува 19,2°C а на дното 17,0°C. Температурен скок поради малата длабочина не постои, што оди во прилог на мислењето дека басенот на Мало Езеро припаѓа на типот „мала вода“.

Во езерската вода се забележуваат ситни алги и ларви а додека водена вегетација од повисок вид нема.

ПОВРЕМЕНИ ЕЗЕРЦА ИЛИ БАРИ И ЛОКВИ НА ПЕЛИСТЕР - На Пелистер постојат 6 - 7 повремени езерца или бари и локви. Некои од нив се сместени во циркно-ерозивни вдлабнатини а некои во мали вдлабнатини. Ние во оваа пригода ќе ги обработиме само поголемите и позначајните, и тоа: двете повремени езерца или бари во месноста наречена Орлови Бари или Вирои, и три бари и локви кои се наоѓаат во непосредна близина на Големо Езеро.

ОРЛОВИ БАРИ - Југоисточно од Големо Езеро на оддалеченост од околу 4 км и источно од врвот Голема Грива (2.193 м), и Порта (2. 290 м) во

еден цирк сместени се две повремени езерца наречени Орлови Бари (се среќава и второ име Вирои), на надморска висина од 2.038 метри.

Двете езерца меѓусебно се поврзани со мало меандерско поточе со правец од поголемата кон помалата, односно со источен правец во должина од околу 60 метри. Циркот каде се сместени овие бари е заграден со мали моренски блокови со мала моќност. Од задната западна и југозападна страна на езерото се наоѓа стрмно засечен раб целиот покриен со камени блокови на гранити, гранитодиорити и други карпи кои се спуштаат од врвот во должина од околу 200 м и широчина од околу 400 метри, спуштајќи се до самите езерца-бари.

Првото поголемо повремено езерце има јајцевиден облик со обем од околу 190 метри, должина од 42 м и ширина од 28 метри. Длабочината и изнесува 60 сантиметри и се наоѓа во средината на езерцето. При повисоко ниво во пролетните месеци длабочината и изнесува околу 80 сантиметри, површината на обемот се зголемува на 220 метри, ширина над 32 м и должина од 53 метри. И тогаш вишокот на вода која ја преполнува вдлабнината истекува преку споменаатиот поток во подолното помало езерце, односно бара. Дното на езерцето е исполнето со мил, во дебелина од 20-30 сантиметри и со барска трева која во летните месеци стрчи над водата. Бојата на водата е зелена до синозеленикдџа и зависи од езерското дно, длабочината, зеленикавите алги што се наоѓаат по дното и страните на езерото, додека во крајбрежниот дел доминантни се мовта и блатните растенија. Животинскиот свет е претставен со водоземци (тритони и жаби), ракчиња, инсекти и друго. Во летниот период езерцето се користи како поилиште на добитокот и тоа најмногу за овци и коњи.

Температурата на водата на 9.7.1989 година во 11 часот изнесуваше 18,0°C при температура на водата ~~се движи над 19,0°C~~ 19,0°C.

Во зимските месеци снежната покривка има дебелина од неколку метри, така што и самата вдлабнатина и езерцето се покриени со длабок и смрзнат снег. Езерцето со вода исклучиво се храни од врнежите па затоа поради испарувањето и нивото му осцилира а не ретко се случува и да пресуши (пример: во 1983 година, во 1988 год. кога температурата на воздухот во Битола беше 41,0°C и таа година беше една од најсушните години), при крајот на летото или во почетокот на есента, поради високите температури и зголеменото испарување.

Речиси секоја година (со исклучок на сушните години) забележуваме дека вода со длабочина од 30 до 40 см се задржува во езерото се до првите снегови. Така, според постојаноста на водата, длабочината на циркот исполнет со вода, околниот терен, растителниот и животинскиот свет што живее во него и според други критериуми ова езерце или бара можеме со сигурност да го вброиме во групата на мали циркни езера. Ако при ова ја имаме предвид и следната претпоставка дека ова езерце е во фаза на изумирање, бидејќи милта му е се подлабока а и тревната вегетација е во фаза на зголемување и проширување, тогаш би можело со една мала заангажираност на човекот да се извади милта со што би се зголемила длабочината, потоа намалила експанзијата на барската вегетација и слично. На таков начин езерото би добило

поголема длабочина и повеќе од еден метар, количеството вода би било поголемо, векот на езерото би се зголемил и истото ќе продолжи да претставува езеро, што некогаш и било.

Добар пример на животен век на глацијалните езера според нивната длабочина и изглед ни даваат Големо Езеро со своите 14,5 метри длабочина во фаза на младост, Мало Езеро со 2,9 м. во фаза на зрелост и Орлови Бари со длабочина од 60 до 80 сантиметри во фаза на строст па и на изумирање.

Второто помало езерце има повеќе карактеристика на бара, иако е веднаш под првото на оддалеченост од 30 метри, сместено во една помала вдлабнатина од истиот цирк. Има неправилен облик со обем од 100 метри, должина од 23 м и ширина од 15 метри. Длабочината и изнесува 40 сантиметри. Температурата на водата на 9.7 1989 година во 12 часот изнесуваше 19°C при температура на воздухот од 26°C. Во месец август температурата на водата се искачува и до над 20°C. Дното на барата е исполнето со трева, ситни камења и мил со длабочина од околу 25 сантиметри. Бојата на водата е зелена и во неа живеат жаби, инсекти и слично. Во барата и во крајбрежниот дел доминантни се мовта и барската тревна вегетација.

Како што понапред спомнавме, двете бари се поврзани со поточе а помалата бара нема истек. При повисокото ниво на поголемата бара, односно езерце (и тоа од над 60 см длабочина на водата во езерцето) вишокот вода од езерцето истекува преку поточето во помалото езерце, односно бара со што на истата и се зголемува површината од 120 метри обем, 27 м должина, 18 метри ширина и длабочина од околу 55 сантиметри.

И ова езерце, односно бара се користи како поилиште на добитокот. Пресушува секоја година во јули-август месец, со што и го потврдува своето име за бара а не за езерце, како што е изложено за првата бара, односно езеро.

Езерото и барата, како и изворите североисточно и западно од нив всушност се изворишни челенки на река Сапунчица или Диховска Река (Диховски Драгор) со должина од над 16 километри.

БАРИ И ЛОКВИ ВО БЛИЗИНА НА ГОЛЕМО ЕЗЕРО - Во непосредна близина на Големо Езеро се наоѓаат неколку бари и локви од кои една егзистира постојано и досега никогаш не пресушила па критериуми за езеро исполнува само делумно.

Јужно од Големо Езеро, како составен дел од истоимениот цирк, се наоѓа мала вдлабнатина со неправилен облик на надморска височина од 2.218 метри. Оваа вдлабнатина во зимскиот период е исполнета со голем намет на снег, кој после месец мај е стопен и формира мало езеро - бара. Обемот на ова мало езерце изнесува 95 метри, должина од околу 22 м и ширина од 10 метри. Длабочината во лето и е 1,5 метри а во пролет и повеќе од 1,8 метри. Дното и е исполнето со камења а од страната од каде дотекува вода-снеговица е потревена и забарена, на дното на камењата се среќава и танок слој од мил. Иако езерцето, односно барата нема истек, сепак кон крајот на месец август таа пресушува поради намалениот дотек на вода, како и поради губењето на вода со испарување и подземно. Претпоставката дека езерцето губи вода подземно се базира врз фактот што истото се наоѓа во непосредна близина на

Големо Езеро (само на околу 30 метри), потоа опкружено е со нециментиран моренски блокови, дното целосно не е покриено со мил, како и појавата на одреден временски период и ситни меури во водата што не води на помислата дека водата бавно понира.

Температурата на водта во 14,30 часот на 9.7.1989 год. изнесуваше 16,0°C при температура на воздухот од 27,50°C. Во водта има ситни ларви и инсекти, истите оние кои се среќаваат и во Големото Езеро. Бојата на водата е синозелена и зависи од дното, камената подлога и опкружување, од облачноста, длабочината и слично.

Источно од Големото Езеро, на оддалеченост од двесте метри, и во исти правец на оддалеченост од над 150 метри од чешмата, на 2.200 м.н.в. е смесетена една бара во вдлабнатина заградена со една странична морена во висина од нешто повеќе од метар и моќност од над два метри. Обемот на барата е околу 90 метри и има форма на полегната осумка, со потесен дел широк 1,5 метри. Должината на барата изнесува 25 метри, а максималната ширина од околу 7 метри и длабочина од околу 40 сантиметри. Дното и е покриено со трева а во средишниот дел има и помали камења. Бојата на водата е зеленикава. Се среќаваат жаби и инсекти, како и тревна барска вегетација. Температурата на водта на 9.7.1989 година во 12,40 часот изнесуваше 21,50°C при температура на воздухот од 28,70°C. Дотекот на вода не се гледа, со вода се снабдува од топењето на снегот и од слаб извор веројатно од Големо Езеро. Инаку барата има истек кој е активен се додека има вода во барата. Во зимскиот период од годината вдлабнатината е исполнета со дебели напласти снег а во летниот период поточно во месеците јули-август барата пресушува.

Североисточно од Големото Езеро, на оддалеченост од околу 1 км на 2.110 м.н.в. се наоѓа уште една бара. Сместена е во вдлабнатина заградена со бедем од морени со речиси кружна форма но, со мала височина и моќност од речиси само еден метар, Обемот на барата изнесува околу 70 метри, должина 12 м и ширина од 11 метри, со што има речиси кружна форма. Длабочината и изнесува 40 см, додека дното и е покриено исклучиво со мил со моќност од над 30 сантиметри. Бојата на водата е зеленикаво жолта поради калливиот - жолтеникав мил. Барата со вода се храни од еден крак на Лак Поток (кој настанува од извори под челната морена на Големо Езеро), кој со себе го носи и жолтеникавиот мил. Поради постојаниот дотек на вода барата е постојана, иако има истек. Во зимскиот дел од годината барата замрзнува и е покриена со мраз и снег а одмрзната е од почетокот на месец април. Температурата на водата во 12,15 часот на 9.7.1989 година изнесуваше 17,0°C при температура на воздухот од 27,90°C. Иако оваа бара егзистира през целата година и никогаш не пресушува, бидејќи има постојан дотек, но и истек, а во нејзиниот басен се задржува и поголемо количество вода, сепак поради постојаното наталожување на мил, појавата на барска вегетација, потоа жаби, инсекти и слично повеќе наликува на бара отколку на езеро.

Меѓутоа, исто така и на оваа бара, поради постојаното наталожување на мил и се заканува затрупување, односно исчезнување но, со една мала акција за чистење и исфрлување на милта од нејзиниот басен, истата би се спасила а со тоа и длабочината би се зголемила на околу еден метар. На ваков

начин барата би се претворила во езеро, нејзиниот животен век би се продолжил, и истата би претставувала убаво и пријатно место за одмор и уживање во убавиот видик што се гледа од нејзината местоположба.

Освен гореспоменатите постојани и повремени глацијални езера и бари на Пелистер се среќаваат и локви, односно помали вдлабнатини исполнети повремено со вода. Вакви локви се забележуваат на просторот на платото и тоа североисточно и југоисточно од Големо Езеро, и тоа вкупно три локви. Овие мали глацијални геоморфолошки облици немаат поголемо значење бидејќи нивните димензии се незначителни а и количеството вода, длабочина и слично, како и намалениот дотек на вода, тие речиси во поголемиот дел од годината се речиси суви и безводни.

ЗАКЛУЧОК

Долго време се мислеше дека глацијални езера на Пелистер се Големо и Мало Езеро. Меѓутоа, за време на нашите повеќегодишни теренски истражувања за првпат ги констатиравме и проучивме и таканаречените повремени езера и бари на Пелистер. Овие по своето потекло се глацијални а некои од нив се сместени и во циркови, како на пример Орлова Бара, или во поголеми, односно помали вдлабнатини со глацијално потекло. По своите димензии овие езера или бари се мали во споредба со Големо и Мало Езеро, со исклучок на поголемата Орлова Бара, која поради задоволувањето на поголемиот број на критериуми за глацијално езеро ја вбројуваме во групата на повремени езера на Пелистер. Додека останатите бари со мали акции на чистење би ги претвориле во повремени а за некои и во постојани езерца.

Сите овие повремени езера и бари се со глацијално потекло, некои се циркни а некои настанале во помалите вдлабнатини од некогашните пространи циркови. Меѓутоа, езерцата се во фаза на изумирање а главен причинител се јавува наносот на мил што се слива со: топењето на снегот, повремениот површински водотеци и мочурливата - барска вегетација од која се создава тресетот, лушејќи го животот на езерцата.

Да не дојде до целосно изумирање и овие остатоци на глацијалната периода на Пелистер, иако се работи навидум за неважни геоморфолошки форми, сепак тие се се уште еден вреден бисер на Националниот парк, бисер на природата, кој мораме да ја негуваме и чуваме. Според тоа, и овие остатоци од бурниот живот на Пелистер мораме да ги заштитиме од целосно изумирање и да им го продолжиме животниот век. Односно, треба да се обезбеди нивна егзистенција која не смее да биде во прашање. Имено, потребно е како прва мерка да се исчисти дното на езерата од милта која ги затрупува а потоа постојано да има оптимално количество вода со што би се обезбедил и опстанокот на живиот свет во водта на овие езера-езерца.

Генерално речено, треба да се извети Заводот за заштита на спомениците на културата, природните реткости и музеј Битола, Националниот парк „Пелистер“ и други да изнајдат начин да не дојде до целосно изумирање и на овие глацијални форми. Така, со нивна заштита човекот воспоставува и контрола, ги негува и чува природните реткости од исчезнување.

ЛИТЕРАТУРА

1. Повеќегодишни теренски истражувања во летните-месеци
2. Користени се топографски карти во размер 1 : 50.000, лист Битола 3 и 4 и Лерин 1 и 2, Издание на ВГИ - Београд 1966 година, дополнети 1971 година.
3. Ј. Цвијик: Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије, књига III, Београд 1911 године.
4. С. Јаковљевиќ: Глацијална језера на Пелистеру. Гласник ГД XXIII, Београд 1937 године.
5. Б.Ж. Милојевиќ: Черна, Прџа, Бјеласица и Пелистер. Посебна издања географског друштва, св. 16, Београд 1935 године.
6. Ч. Стојадиновиќ: Камени реки и сипои на Пелистер. Географски разгледи, књига 1. Скопје 1962 година.
7. Ч. Стојадиновиќ: Геолошко-геоморфолошка еволуција релјефа Пелистера. Зборник на Симпозиумот за моликата 2-6.IX.1969 г. Пелистер-Битола, Скопје 1970 година.
8. Н. Попникола: Националниот парк „Пелистер“. Зборник на Националниот парк „Пелистер“, књига I, Битола 1959 година.
9. М. Панов: Географија на СР Македонија. Књига I, Скопје 1976 г.
10. М. Карајановиќ и И. Несторовски: Геолошки состав на Пелистер. Географски разгледи, књига 8-9, Скопје 1971 година.
11. С.М. Стефановиќ: Језера Југославије. Мала библиотека СГД, св. 10, Београд 1982 године.
12. А. Стојмилов: Туристички вредности на Пелистерскиот и Јакупичкиот планински туристички регион. Годишен зборник, књига 23, Географски факултет, Скопје 1977 година.
13. Ж. Паришко: Национален парк „Пелистер“. Просторен план на Охридско-преспанскиот регион, Дирекција за просторно планирање Охрид, Скопје 1972 година.